

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук, асистента

Попова Олександра Анатолійовича

на дисертаційне дослідження Петрухан-Щербакової Людмили Юріївни
«Теорія і практика соціальної роботи у спадщині Мері Елен Річмонд»,
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

У 2014 році в Україні було започатковано імплементацію цілої низки реформ, які поміж іншим сприяли запровадженню якісно нових стандартів та підходів до реалізації соціальної політики. Відчутний вплив у цьому контексті справила реформа місцевого самоврядування, яка передбачала передачу значних ресурсів та повноважень на рівень об'єднаних територіальних громад. Таким чином, представники місцевих органів влади отримали відповідальність за забезпечення соціально-економічного розвитку власних територій, здійснення соціальної підтримки населення, тощо. Визначальною подією для соціальних працівників також стало прийняття у 2019 році нового Закону України «Про соціальні послуги», згідно з яким запроваджено нову класифікацію соціальних послуг, передбачено створення реєстру отримувачів та надавачів соціальних послуг, визначено перелік базових соціальних послуг, закладено нормативно-правове підґрунтя для надання соціальних послуг шляхом ведення випадку і т. д. Такі змінені реалії відкрили нові можливості для розвитку соціальної роботи в нашій державі, але водночас і зумовили постання нових викликів, пов'язаних із належною організацією системи надання соціальних послуг різним категоріям клієнтів.

З огляду на такий стан справ, а також беручи до уваги тривалу історію розвитку соціальної роботи як професії у США, значний науковий інтерес представляє вивчення американського досвіду, а також визначення можливостей та способів його імплементації в Україні.

Ключову роль у професіоналізації соціальної роботи в США та у становленні одного із так званих «класичних» її методів – ведення випадку, відіграла Мері Елен Річмонд. Слід зазначити, що її науково-практичний спадок

є недостатньою мірою вивченим у межах української наукової думки, що в свою чергу актуалізує дисертаційне дослідження Л. Ю. Петрухан-Щербакової.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 3 від 26.03.2015 р.) із врахуванням науково-дослідної теми Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка «Особистість в умовах суспільних трансформацій сучасної України» (державний реєстраційний номер 0116U002960).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

До найбільш істотних наукових результатів, отриманих Л. Ю. Петрухан-Щербаковою у процесі виконання дисертаційного дослідження на нашу думку належать: комплексний аналіз чинників, які справили вплив на формування поглядів Мері Елен Річмонд стосовно соціальної роботи як професії; виокремлення основних суб'єктно-функціональних ліній, на яких зосереджувалась діяльність Мері Елен Річмонд; розроблена на основі аналізу першоджерел класифікація рівнів соціального оточення клієнта та послідовність їх залучення до вирішення кризової ситуації при реалізації міжсекторальної взаємодії та соціального партнерства; висвітлення критеріїв ефективності роботи соціальних працівників згідно із працями Мері Елен Річмонд; аналіз соціально-педагогічного контенту у публікаціях Мері Елен Річмонд за двома векторами (щодо роботи із клієнтами та щодо підготовки фахівців); визначення можливостей використання теоретико-методологічних напрацювань Мері Елен Річмонд на трьох рівнях (методологічному, організаційному та практичному) у сучасних реаліях в Україні.

Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертаційна робота Л. Ю. Петрухан-Щербакової є комплексним науковим дослідженням, у якому здійснено ґрунтовний аналіз теоретико-методологічної спадщини Мері Елен Річмонд.

Авторкою вперше проаналізовано соціально-педагогічний контент у працях Мері Елен Річмонд із його розподілом за двома векторами (робота із клієнтами та підготовка фахівців); на підставі опрацювання першоджерел та інтерпретаційних публікацій розкрито погляди Мері Елен Річмонд на

ефективність роботи соціального працівника та обґрунтовано її залежність від зовнішніх та внутрішніх показників; визначено основні суб'єктно-функціональні лінії, які простежуються у діяльності Мері Елен Річмонд та описані в її працях; запропоновано модель, яка відображає послідовність залучення оточення до вирішення проблемної ситуації клієнта.

На особливу увагу також заслуговує здійснений Л. Ю. Петрухан-Щербаковою всебічний аналіз основних чинників, які вплинули на формування професійно-особистісного світогляду Мері Елен Річмонд, та здійснена у цьому контексті характеристика професійного оточення американської дослідниці із умовним виокремленням двох таборів: опонентів/критиків та соратників.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Авторкою чітко сформульовано науковий апарат дослідження, при цьому він повною мірою відображає його логіку й структуру; підібраний Л. Ю. Петрухан-Щербаковою комплекс методів дослідження видається узasadненим та відповідає поставленій меті та завданням.

Суттєвою є джерельна база дослідження, яка охоплює 298 найменувань, з яких 72 – англійською мовою та ще 14 іспанською, португальською та польською мовами. Безумовно, варто позитивно відзначити те, що окрім інтерпретаційних джерел, присвячених аналізу науково-практичної спадщини Мері Елен Річмонд, авторкою також безпосередньо опрацьовано першоджерела.

Дисертаційному дослідженню притаманна чіткість, повнота та послідовність викладу, положення і висновки, які артикулюються авторкою є цілком обґрунтованими.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертація Л. Ю. Петрухан-Щербакової містить нові, раніше не захищені наукові ідеї, а отримані у ході виконання дисертаційного дослідження результати сприяють вирішенню важливих наукових завдань. Практичне значення роботи значною мірою актуалізується зважаючи на трансформації системи надання соціальних послуг, які відбуваються в нашій державі впродовж останніх років та

беручи до уваги виклики, пов'язані із здійсненням соціальної роботи в умовах децентралізації.

Належна апробація результатів роботи підтверджується участю дисертантки у цілій низці міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій та семінарів, міжнародних проєктів та обмінів. Результати дослідження впроваджено у закладах вищої освіти (Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Вищому навчальному закладі «Міжрегіональна академія управління персоналом», Київському університеті імені Бориса Грінченка), Київському обласному молодіжному центрі, Громадській спілці «Національна молодіжна рада України».

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Матеріали дисертаційного дослідження та його джерельна база можуть слугувати основою для подальших наукових пошуків присвячених вивченню закордонного досвіду соціальної роботи. Безумовно доречним буде їх використання викладачами закладів вищої освіти, зокрема при розробці та оновленні змісту силабусів навчальних дисциплін «Історія соціальної роботи», «Теорії соціальної роботи», «Методи соціальної роботи», «Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах» для студентів, які навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти за спеціальністю «Соціальна робота». Матеріали дисертації також можуть бути використані соціальними та молодіжними працівниками для підвищення рівня власної професійної майстерності. Окрім того, доцільною видається імплементація окремих напрацювань авторки у практику діяльності соціальних служб та молодіжних центрів (наприклад, анкет для аналізу та розробки плану підвищення матеріального стану клієнта, тренінгів для представників молодіжних організацій та молодіжних центрів, рекомендацій для соціальних працівників в територіальних громадах по роботі із військовослужбовцями, учасниками бойових дій та їх родинами).

Оцінка змісту дисертації і завершеність загалом.

Авторкою здійснено комплексне, ґрунтовне дослідження науково-практичної спадщини Мері Елен Річмонд та визначено можливості

імплементції її ключових ідей задля вдосконалення української системи соціальної роботи у сучасних реаліях.

Дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та 15 додатків. Структура дисертації видається цілком виправданою. Так, у першому розділі Л. Ю. Петрухан-Щербаковою розкрито передумови для формування теоретико-методологічних поглядів Мері Елен Річмонд, у другому – здійснено теоретичний аналіз її науково-практичної спадщини, нарешті у третьому – визначено можливі шляхи адаптації ідей Мері Елен Річмонд в рамках сучасної української соціальної сфери. Логічним доповненням до роботи слугують її додатки.

За своїм змістом і формою дисертація є цілісним, завершеним і самостійним дослідженням, незаперечними є його наукова новизна, теоретичне та практичне значення.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Петрухан-Щербакової Людмили Юріївни на тему «Теорія і практика соціальної роботи у спадщині Мері Елен Річмонд», подане на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка, вважаємо за доцільне висловити певні міркування щодо окремих дискусійних аспектів:

1. У висновках до першого розділу авторка відзначає, що вагому роль у формуванні соціальної роботи у США наприкінці XIX – на початку XX ст. відіграли ЗМІ, однак безпосередньо у тексті розділу подає лише побіжну інформацію щодо їх функціонування в означений період. На нашу думку, доцільним було б здійснення більш розгорнутого аналізу публікацій щодо соціальної роботи у тогочасних американських ЗМІ, особливо із акцентом на тих із них, у яких висвітлювалася діяльність Мері Елен Річмонд.

2. У п. 3.1 авторка констатує постання нових можливостей для університетів щодо підготовки молодіжних працівників та відзначає доцільність використання у цьому контексті теоретико-методологічної спадщини Мері Елен Річмонд. Зважаючи на те, що зміни до переліку спеціальностей, за якими

здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, є доволі довготривалим і складним процесом, на нашу думку, було б доцільно більш чітко окреслити авторське бачення ймовірних способів реалізації цих можливостей (наприклад, запровадження спеціалізованих освітніх програм, навчальних курсів та тренінгів, тощо).

3. Корисним у контексті визначення можливостей адаптації ідей Мері Елен Річмонд до сучасної української соціальної сфери, на нашу думку, було би здійснення короткого огляду теоретико-методологічних концепцій, які у подальшому розвинулися в рамках індивідуальної соціальної роботи в США під впливом ідей Мері Річмонд.

4. Беручи до уваги той факт, що із прийняттям нового Закону України «Про соціальні послуги», механізм надання соціальних послуг шляхом ведення випадку отримав нормативно-правове закріплення, вважаємо, що робота значно виграла б у разі розробки авторкою, на підставі опрацювання науково-практичної спадщини Мері Елен Річмонд, рекомендацій для вітчизняних соціальних служб щодо використання методу ведення випадку із широким колом отримувачів соціальних послуг (не обмежуючись військовослужбовцями, учасниками бойових дій та їх родинами).

Наведені міркування не знижують теоретичної і практичної значущості рецензованого дисертаційного дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основні результати дисертаційного дослідження Л. Ю. Петрухан-Щербакової у достатній мірі висвітлено у наукових виданнях. Зокрема, авторкою опубліковано 14 публікацій (11 з яких є одноосібними та 3 – у співавторстві), при цьому 4 статті видруковано у наукових виданнях, включених до переліку фахових видань України та ще 1 – у закордонному періодичному науковому виданні. Це відповідає вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Аналіз змісту автореферату засвідчує, що він повною мірою відображає структуру дисертаційного дослідження, а основні положення та висновки, які викладено Л. Ю. Петрухан-Щербаковою у авторефераті і у дисертації є ідентичними.

Висновок.

Здійснений аналіз дисертації Петрухан-Щербакової Людмили Юріївни на тему «Теорія і практика соціальної роботи у спадщині Мері Елен Річмонд», дає підстави стверджувати, що дисертація є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне і практичне значення та відповідає вимогам, викладеним у пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами внесеними постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, асистент
кафедри педагогіки та соціальної роботи
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Попов О. А.

